

RIMSKI NAPISI Z OBMOČJA KRIŽANK

Marjeta Šašel Kos

UVOD

Med leti 1909 in 1912 je Walter Schmid na zemljišču nemškega viteškega reda (*Der Deutsche Ritterorden*) vodil prva večja in sistematična izkopavanja Emone in raziskal več emonskih inzul.¹ Takrat je bilo najdenih tudi nekaj rimskih napisov, ki so vsi prišli v Narodni muzej,² že prej pa je bilo na zemljišču, ki je bilo v lasti križnikov, naključno odkritih 15 rimskih spomenikov z napisi in še nekaj arhitekturnih kosov in kamnov z reliefi. Te so križniki po tedanji navadi vzdali v zidove svoje rezidence, pozneje samostana, v arkadne hodnike, v zidove dvorišča in v Marijino cerkev, sprva gotsko stavbo, ki je bila na novo zgrajena v času baroka v letih 1714 in 1715. V 18. stoletju je bila zgrajena oziroma preoblikovana tudi Viteška dvorana. Zemljišče na območju rimske Emone, znano pod imenom nemška posest, je nemškemu viteškemu redu zelo verjetno podaril koroški vojvoda Bernard (II.) Spanheimski okoli leta 1228, ko naj bi vitezi prišli v Ljubljano. Točen datum njihovega prihoda ni znan, njihova redovna hiša pa se prvič omenja leta 1256.³ Sčasoma se je njihova posest še povečala, v lasti so imeli vse območje med Ljubljano, Gradaščico in Gradiščem. Posest je do začetka 20. stoletja ostala bolj ali manj nespremenjena in nezazidana, v prvem desetletju tega stoletja pa je mesto Ljubljana odkupilo velik del omenjenega zemljišča, da bi na njem zgradilo državno obrtno šolo. Schmidova izkopavanja so pomenila arheološke raziskave Emone pred načrtovano gradnjo.

Predmet raziskave so rimski spomeniki z napisi,⁴ ki so bili najdeni na posestvu križnikov pred Schmidovimi izkopavanji, ne glede na to, ali so bili pri križnikih namenjsko hranjeni ali ne, kajti tega pri nekaterih spomenikih ne moremo z gotovostjo vedeti. Napisi so razvrščeni po vsebinskem kriteriju, ki je uveljavljen v epigrafski stroki in sledi hierarhiji napisov, od posvetil božanstvom in napisov z omembo cesarjev do fragmentov z le nekaj ohranjenimi črkami. Prevladujejo nagrobni spomeniki, ki so razvrščeni od pomembnejših do najpreprostejših.

OLTARČEK, POSVEČEN VELIKI MATERI BOGOV

Prvi je manjši oltar, zelo verjetno posvečen Veliki materi bogov (Mater Magna), iz 2. ali 3. stoletja, ki je zdaj v lapidariju Narodnega muzeja Slovenije (sl. 1).⁵ Najden je bil leta 1888 na posestvu križnikov (*auf dem deutschen Grunde*). Napis se glasi v latinščini in v prevodu:

[. ?]+ Magn(ae) / [Pet?]ronia / [---]ua.

Prevod: Veliki materi bogov (?). [Pet?]ronija (?) [---]ua.

1 Schmid, Emona.

2 Cuntz, Römische Inschriften.

3 Kos, *Srednjeveška Ljubljana*, str. 16; Štampar, Ogulin, *Križniki*, str. 21, 28–29.

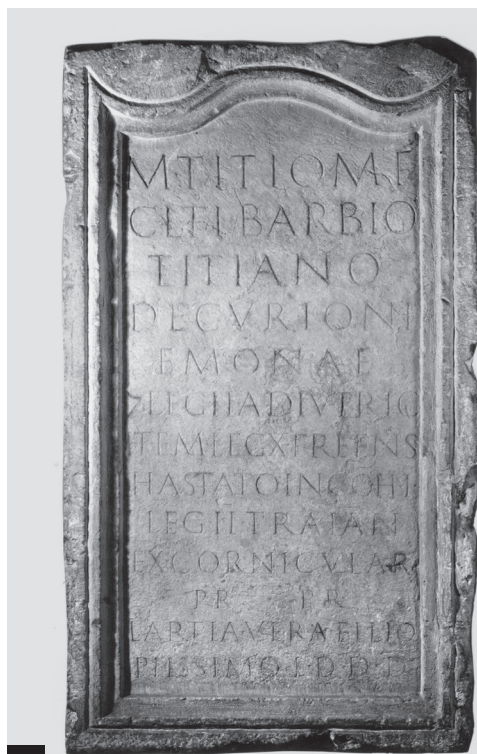
4 V okviru mednarodnega projekta EAGLE (*Europeana Network of Ancient Greek and Latin Epigraphy*).

5 RINMS 22 = CIL III 10764 = EDR129001; inv. št. L 61.

1

1. Oltarček, verjetno posvečen
Veliki materi bogov.

2

2. Nagrobnik Marka Titija Tiberija
Barbija Titiana, emonskega svētnika.

Petronia je najverjetnejša dopolnitev družinskega (gentilnega) imena ženske, ki je dala postaviti oltar; nekaj drugih možnosti je mnogo manj verjetnih: *Maronia*, *Apronia*, *Duronia*. Ta imena so namreč tu neznana in so tudi sicer v imperiju zelo redka, medtem ko so *Petronii* na prostoru med Navportom in Emono že dokumentirani. Za osvetlitev kulta Velike matere bogov v Emoni sta pomembna še dva oltarja. Prvi je bil najden leta 1898 na nekdanjem Šentjakobskem trgu 7, zdaj Levstikov trg, v temeljih tistega dela hiše, ki je gledal na reko, torej v sekundarni rabi. Veliki materi – *M(atri) D(eum) M(agnae)* – je dala oltar postaviti Klodija Klementila (*Clodia Clementilla*).⁶ Drugi oltar je posvečen boginji Oreji, ki je tesno povezana s kultom Velike matere; Velika mati je namreč po vsej verjetnosti prav tako omenjena na oltarju. Ta oltar je bil, prav tako kot Petronijin, najden na posestvu križnikov, in sicer med Schmidovimi izkopavanji na Mirju. Izkopan je bil v rimski hiši VI, tako imenovani hiši Oreje (*Oraea*), v sobi 31, porabljen za gradnjo nekega zelo poznega suhega zidu, morda še v pozni antiki.⁷ Skoraj gotovo so vsi trije oltarji izvirali iz istega svetišča, ki je verjetno stalo nekje na poznejši križniški posesti. Ker ne vemo, v kakšnih okoliščinah je bil najden prvi oltarček, druga dva pa sta bila odkrita ponovno porabljena kot gradbeni material, svetišča žal ne moremo locirati.

6 Zdaj v Narodnem muzeju Slovenije (inv. št. L 46): *RINMS* 20 = EDR128997.

7 Shranjen v Narodnem muzeju Slovenije (inv. št. L 83): *RINMS* 21 = EDR128998.

NAPIS, POSTAVLJEN CESARJU KOMODU

Z območja Križank izvira eden redkih cesarskih napisov iz Emone.⁸ Njegov najzgodnejši zapis je v rokopisu Konrada Peutingerja z začetka 16. stoletja, ki je med drugim prepisoval rokopise Avguščina Tyferna, znanega humanista iz Laškega; ta napis verjetno izvira iz Tyfernovnega rokopisa. Prvi ga je objavil Petrus Apianus, ki je kot najdišče navedel »samostan križnikov« (*In Curia Cruciferorum*), podobno pa piše na podlagi malo poznejše objave Wolfganga Lazia tudi Janez Ludvik Schönleben in ugotavlja, da je kamen že zgubljen.⁹

---]? / L. Aelio / Aurelio / Aug(usto) f (?) / Commodo /⁵ co(n)s(uli) / d(ecreto)
d(ecurionum).

Prevod: Luciju Eliju Avreliju Avgustu Komodu f (?), konzulu, po sklepu mestnega sveta.

Napis je problematičen, ker ni jasno, če je pravilno prepisan – zdi se, da ni – in koliko ga manjka. Theodor Mommsen je trdil, da ne gre za cesarja Komoda, sina Marka Avrelija, temveč za Lucija Vera, ki je bil rojen kot *Lucius Ceionius Commodus*, cesar Antonin Pij pa ga je posinovil. Krajši čas je bil sovladar Marka Avrelija (161–169), dokler ni umrl za kugo, ki je izbruhnila na začetku markomanskih vojn. Kljub temu vse kaže, da se napis dejansko lahko nanaša na Komoda, ki je nekaj pred 29. avgustom 191 svoje ime spremenil v *Imp. Caes. L. Aelius Aurelius Commodus Aug.*¹⁰ V rimskih mestih so vladarjem običajno postavljali spomenike ali počastitvene plošče, pogosto v zahvalo za kakšno gradnjo ali ob priložnosti, ko je cesar potoval skozi mesto, največkrat na poti iz provinc v Italijo in v Rim, Emona pa je stala ob glavni in edini poti, ki je vodila z vzhoda in iz Panonije v Italijo.

NAGROBNIK MARKA TITIJA TIBERIJA BARBIJA TITIANA

Kakor za večino rimskih spomenikov z napisi tudi za tega ne vemo, kje točno je bil najden, z veliko verjetnostjo pa lahko domnevamo, da je bil odkrit na posesti križnikov.¹¹ Alfons Müllner je domneval, da so nagrobnik našli med letom 1507, ko je samostan križnikov obiskal Avguštin Tyfernus in prepisal dva majhna fragmenta, ki ju je tam videl, ni pa omenil pomembnega Titianovega spomenika, in časom ok. 1530, ko ga je prvi zabeležil Choler.¹² Müllner je tudi domneval, da najdišče ni znano in da je bil nagrobnik po vsej verjetnosti najden na lgu. Za svoje mnenje sicer ni imel nobenih dokazov, ni pa presenetljivo, saj je zmotno lociral Emono na lg. Apianus, ki je napis prvi objavil, piše, da je spomenik stal na pokopališču križniške komende (*In Coemiterio eiusdem Curiae*, namreč *Cruciferorum*), Schönleben pa ga je že videl vzdignega v Marijino cerkev, na njeni zahodni strani.¹³ Dne 6. aprila 1807 so nagrobnik izzidali iz stene, da bi ga prepekljali na Dunaj, kjer je shranjen v Umetnostnozgodovinskem muzeju (inv. št. III 59; sl. 2).

⁸ CIL III 3843 = 10756 = ILS 358 = EDR152853.

⁹ Peutinger cod. 527 f. 61 (iz Mommsenovnega *Antiquus Austriacus*, ki pa je bil dejansko Avguštin Tyfernus); Apianus, Amantius, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, str. 371, 2; Lazijs, *Commentariorum Reipub. Romanae*, str. 1195 (1598: str. 1009); Schönleben, *Carniola antiqua et nova*, str. 217, št. III. Ostale starejše objave gl. v CIL.

¹⁰ Kienast, *Römische Kaisertabelle*, str. 148.

¹¹ CIL III 3846 + p. 1734 + p. 2328,188 = AIJ 175 = ILS 2652 = EDR152917 = lupa 3690 (s preostalimi citati).

¹² Cod. Monac., fol. 237, citirano po Mommsenu (CIL), kjer citira tudi vso drugo starejšo literaturo.

¹³ Apianus, Amantius, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, str. 371, 3; Schönleben, *Carniola antiqua et nova*, str. 68, 215, št. II: »Altera inscriptio extat in Ecclesia B. Virginis Ordinis Teutonici, cujus lapis una cum structura prima Ecclesiae ante ducentos & ampliùs annos immuratus cernitur à parte occidentali ad aream Domus Teutonicae obversus«.

Valentinu Vodniku je uspelo prepisati napis 10. aprila, verjetno le malo preden so ga odpeljali na Dunaj.¹⁴ Napis se v latinščini in v prevodu glasi:

*M(arco) Titio M(arci) f(ilio) / Cl(audia) Ti(berio) Barbio / Titiano / decurioni / ⁵
Emonae / >(centurioni) leg(ionis) II Adiutric(is) / item leg(ionis) X. Fretens(is) /
hastato in coh(orti) I / leg(ionis) II Traian(ae) / ¹⁰ ex cornicular(io) / pr(aefecti)
pr(aetorio). / Lartia Vera filio / piisimo. L(ocus) d(atatus) d(ecreto) d(ecurionum).*

Prevod: Marku Titiju Tiberiju Barbiju Titianu, Markovemu sinu, iz volilnega okrožja Claudia, mestnemu svetniku v Emoni, stotniku Druge pomožne legije, nato Desete Fretensis, stotniku kopjenoscu v prvi kohorti Druge Trajanove legije, nekdanjemu pribočniku prefekta cesarske garde. Lartija Vera svojemu zelo vdanemu sinu. Kraj postavitve je bil dodeljen po sklepu mestnih svetnikov.

Titian, ki je bil v Emoni član mestnega sveta, je bil med najpomembnejšimi emonskimi meščani, katerih imena so se nam ohranila do danes. Kot kaže volilno okrožje, ki mu je pripadal, je bil po rodu iz Emone, kot pa izhaja iz njegovega imena, je bil rojen v družini Tiberijev Barbijev, a ga je iz razloga, ki nam ni znan, posinovil neki Mark Titij. Barbii so bili v Emoni pomembna družina, ki se je v mesto priselila iz Akvileje. Poleg Tiberijev Barbijev s Titianovega nagrobnika so znani še Luciji Barbiji, posebej dobro so dokumentirani v Akvileji, kjer je bilo središče družine v severni Italiji, pa tudi v Tergestu, Konkordiji in Poli.¹⁵ Ime Titian (*cognomen*) je morda pripadalo adoptivnemu očetu, lahko pa ga je Titian imel že od prej, pred adopcijo.¹⁶ Titianova vojaška kariera je potekala po ustaljenih pravilih; stotniki so bili v 2. stoletju še pretežno iz Italije, napredovanje pa je potekalo v različnih legijah.¹⁷ Vojaško pot je začel v cesarski gardi v Rimu, kjer je dosegel čin pribočnika prefekta pretorija, torej vrhovnega poveljnika te enote. Službovanje v cesarski gardi je bilo dobra odskočna deska za napredovanje v stotnika v legijah, kjer je Titian dosegel visok čin stotnika kopjenosca v prvi legijski kohorti (*hastatus primus*).¹⁸

NAGROBNIK CEZERNIJA, KI JE BIL NAJDEN NA POSESTVU KRIŽNIKOV IN NE NA IGU

Naslednji zanimiv napis je nagrobnik osvobojenca znamenite akvilejske in emonske družine Cezernijev,¹⁹ Tita Cezernija Januarija (*T. Caesernius Ianuarius*), s konca 1. ali iz 2. stoletja, ki se, enako kot oltarček Veliki materi bogov, hrani v Narodnem muzeju Slovenije (sl. 3).²⁰ Najden je bil v prvi polovici 19. stoletja pri križiškem samostanu, tedaj znanem pod imenom »Nemška hiša«, kar je v času Balduina Sarie, ki je spomenik po Mommsenu (*CIL*) ponovno objavil, pomenilo komendo nemškega viteškega reda (*neben dem Deutschen Haus, jetzt Kommende des Deutsch. Ritterordens*).²¹ Podobno je najdišče že pred njim opisal Richard Knabl,²² medtem ko je Alfons Müllner zapisal, da je bil nagrobnik odkrit na Igu, vzidan v južno steno prezbiterija. V Ljubljano naj bi ga verjetno ok. leta 1848 poslal župnik Prusnik, ki je bil v tem letu član Historičnega društva.²³

¹⁴ Vodnik, *Itinerarium*, str. 90.

¹⁵ Šašel, Barbii.

¹⁶ Prim. Salomies, *Adoptive and Polyonymous Nomenclature*, str. 27–28, 31–32.

¹⁷ Domaszewski, Dobson, *Die Rangordnung*, str. 20–21, 83 in nasl., 97, 102–103.

¹⁸ Birley, *The Roman Army Papers*, str. 202–204; Dąbrowa, *Legio X Fretensis*, str. 97, št. 36.

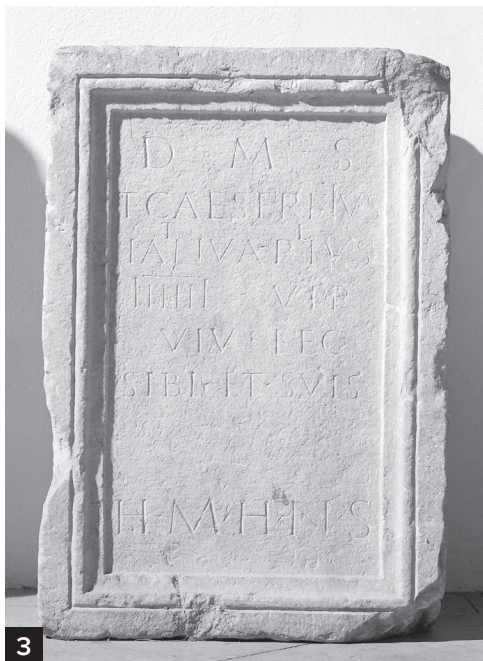
¹⁹ Šašel, Caesernii; Zaccaria, *Palatina tribus*.

²⁰ *RINMS* 47 = *CIL* III 3850 = *AIJ* 177 = EDR129067 (inv. št. L 128).

²¹ Sarie v *AIJ*.

²² Knabl, *Die Treffener Altarsteine*, str. 77.

²³ Müllner, *Emona*, no. 9: »Ilg, wo das Denkmal in der Südwand des Presbyteriums eingemauert war. Vom Pfarrer Prusnik, wahrscheinlich circa 1848, nach Laibach gesendet. In diesem Jahre erscheint Prusnik schon als Mitglied des historischen Vereines ...«

3. Nagrobnik osvobojenca
Tita Cezernija Januarija.

4. Nagrobnik za Rustika,
ki ga je ubil sovražnik.

Že Mommsen je po presoji prišel do sklepa, da Müllnerjeva navedba o okoliščinah odkritja spomenika ne more biti pravilna. Dejansko se je izkazalo, da je Müllnerjevo besedilo, ki sicer učinkuje podrobno in zanesljivo, nedvomno tendenciozno. V arhivu Historičnega društva (*Protocoll*, 5 Jan. 1846) je bilo namreč objavljeno poročilo o izkopavanjih, ki so leta 1845 potekala na dvorišču »Nemške hiše« nasproti Auerspergove palače. V globini 2 do 6 čevljev (dunajski čevelj je znašal 31,6 cm) so bili odkriti kamniti bloki, obdelani kamni, dva stebra in deli zidovja ter nekaj drugih predmetov kot npr. novец, poleg teh najdb pa nagrobni oltar Tita Cezernija Januarija.²⁴ Napis se glasi v latinščini in prevodu:

D(is) M(anibus) s(acrum) / T(itus) Caesernius / T(iti) l(ibertus) / Ianuarius /⁵ IIIII vir / viv(us) fec(it) / sibi et suis. / H(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) s(equetur).

Prevod: Posvečeno božanskim Manom. Tit Cezernij Januarij, Titov osvobojenec, sevir (član združenja šestih), je dal (nagrobnik) postaviti zase in za svoje. Ta spomenik naj ne preide na dediča.

Kot omenjeno, so bili Cezerniji ena gospodarsko najpomembnejših emonskih družin. V Emonu so se iz Akvileje priselili že v poznorepublikanskem obdobju, kar dokazuje nagrobnik Tita Cezernija Difila (*T. Caesernius Diphilus*), ki je bil v Akvileji član združenja šestih (sevir).²⁵ Cezernij Januarij je bil morda domačin, saj je bilo ime Januarij značilno za domače prebivalstvo; morda gre za latinizirano obliko predrimskega imena.²⁶ Ime je v Emoni že dokumentirano, nosil ga je pretorijanec Lucij Vibien Januarij (*L. Vibienus Ianuarius*), znan z napisa iz Rima iz let 143–144.²⁷ Kakšne so bile naloge združenja šestih

²⁴ ARS, AS 2064, Historično društvo za Kranjsko, fasc. 18, 19.

²⁵ Šašel Kos, *Caesarian Inscriptions*.

²⁶ Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien*, str. 176; Alföldy, *Die Personennamen*, str. 257–258.

²⁷ CIL VI 32520 = Dobó, *Inscriptiones extra fines Pannoniae*, št. 58 b.

mož, ki je delovalo verjetno v vsakem avtonomnem rimskem mestu, čeprav ni povsod dokumentirano, ni jasno. Naloge teh odborov so bile religiozne, morda še upravnega značaja, od vladanja Avgusta naprej pa so člani skrbeli predvsem za cesarski kult, tako tudi v Emoni.²⁸

Zanimiv je primer nagrobnika z Iga, ki pa je bil v resnici prepeljan v Ljubljano v lapidarij križnikov (sl. 4),²⁹ čeprav Peter Hitzinger in Alfons Müllner napačno omenjata, da je bil najden blizu ljubljanske stolnice oziroma v Gameljnah.³⁰ Valentin Vodnik, ki je za evidenco rimskih spomenikov zanesljiv vir, v svojem rokopisno ohranjenem *Itinerariju* piše, da je bil spomenik najden na Igu v cerkvi sv. Uršule, od koder je bil prepeljan na pokopališče župnijske cerkve sv. Martina, zdaj pa je v »nemški šoli«: »Lapis ex Ecclesia S. Ursulae ibidem nunc Scholae Teutonicae dicatae et optatae, translatus transverse erectus in consensu ad coemeterium Ecclesiae parochialis«.

*Maximus / Vibi (filius) fecit / fratri Rustico, / quem ostes ho/⁵cidit an(norum)
XXXX.*

Prevod: Maksim, Vibov (sin), je dal napraviti (nagrobnik) bratu Rustiku, ki ga je sovražnik ubil pri 40 letih.

Ime *Maximus* in v ženski obliki *Maxima* oziroma *Maxuma* je bilo zelo pogosto na Igu in na območju Emone. Očitno je šlo za priljubljeno domače ime, morda prevedeno ali prirejeno iz jezika domačinov. Ižanski jezik je spadal v kompleks severnojadranskih jezikov, kamor prištevamo tudi venetski, histrijski in liburnijski jezik. Glede na to, da je bilo ime *Rusticus* na Ižanskem prav tako zelo pogosto, lahko domnevamo, da gre tudi v tem primeru za prevod ali priredbo imena iz latinščine, kar je pojav, ki ga zasledimo še drugod, npr. v Liburniji in posebej v Riderju.³¹ Čeprav se Vibius prišteva med latinska rodovna imena (gentilicije),³² se zdi, da gre v tem primeru verjetneje za avtohtono ime *Vibus*. V napisu so zanimive slovnične napake: *quem ostes hocidit* bi se moralo pravilno glasiti *quem hostis occidit*.

DRUŽINE CEZERNIJEV, CEPARIJEV IN KALVIJEV

Nagrobnik, ki je zgoraj in desno odlomljen in močno poškodovan, je bil odkrit med obnovitvenimi deli v Križankah leta 1956 pod ometom, sekundarno uporabljen kot gradbeni material v kamniti ograji dvorišča, levo od cerkve, na vogalu pod notranjim balkonom (sl. 5).³³ Glavna poslopja komende so bila zgrajena v 13. stoletju, predelana v drugi polovici 16. stoletja in obnovljena leta 1906. Kamen je prišel v zid najverjetneje v času gradnje, najden pa je bil domnevno na nemški posesti. Leta 1956 je bil očiščen in puščen na istem mestu.

*---] / [A]cceptae, Caesernia[e] / Sex(ti) f(liliae) Secundae, / [C]aeserniae Sex. f.
Vital[i], / ⁵ [C]epariae Cn(aei) f(liliae) Tertiae / uxsori (!) obitae.*

Prevod: ... Akcepti, Sekstovi hčerki Cezerniji Sekundi, Sekstovi hčerki Cezerniji Vitalis, Gnejevi hčerki Cepariji Terciji, umrli ženi.

28 Alföldy, Augustalen- und Sevirkörperschaften, str. 439 in nasl.; Duthoy, Recherches sur la répartition, str. 186; Šašel Kos, Aspects of the Sevirate; Buonopane, Sevirato e augustalità.

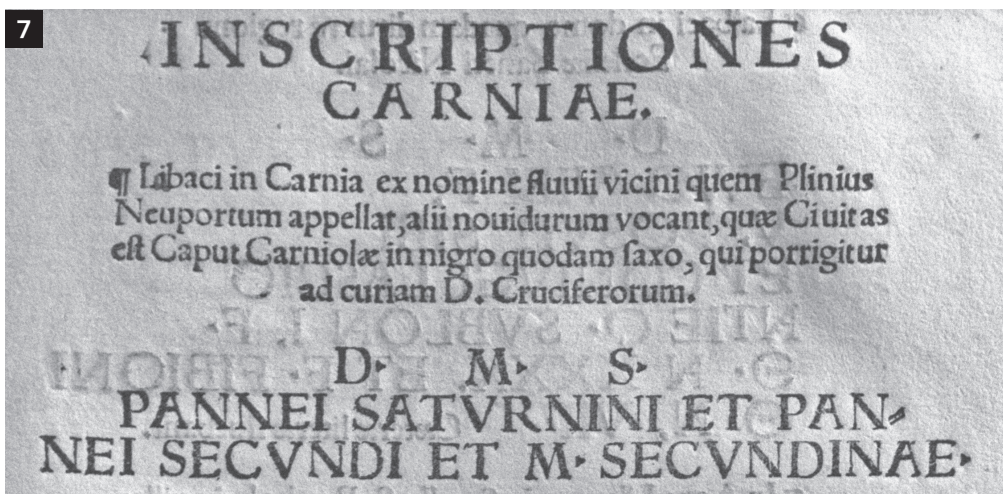
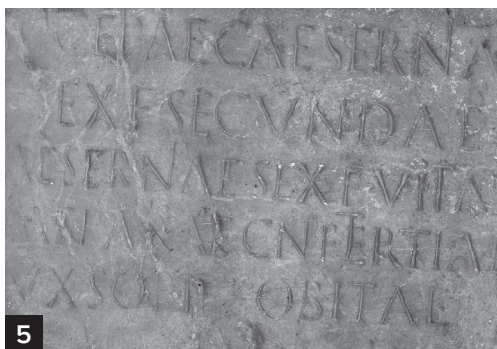
29 *RINMS* 85 = *CIL* III 3800 = *AIJ* 132 = EDR134929 = *Iupa* 3672.

30 Hitzinger, Neu aufgefundene Grabsteine, str. 4; Müllner, Notizen über einige römische Inschriftsteine, str. 78, št. 41; 80, št. 91.

31 Rendić-Miočević, Imena Firmus, Valens, Maximus.

32 Solin, Salomies, *Repertorium nominum gentilium*, str. 206; Stifter, On the Linguistic Situation, str. 261.

33 *ILJug* 308 = EDR155580 = *Iupa* 4196.

5. Nagrobnik za člane družin
Cezernijev in Ceparijev.

6. Nagrobnik za Gaja
Kalvija Priska.

7. Nagrobnik za Publija
Aneja Saturnina.

Nagrobnik je dodaten dokaz za pomen družine Cezernijev, hkrati pa tudi za njihovo povezavo s Cepariji, ki v nasprotju s Cezerniji in Barbiji (prve najdemo predvsem v panonskih, druge predvsem v noriških mestih)³⁴ v provincah doslej skoraj še niso dokumentirani (razen na Siciliji); družinsko ime je namreč znano le z maloštevilnih spomenikov v Italiji. Kar trikrat so dokumentirani v Akvileji in trikrat v Poli, dvakrat pa v Emoni, kar kaže na njihovo naselitev predvsem v mestih 10. italske regije (Histrija in Venetija). Drugi nagrobnik z omembo družine Ceparijev v Emoni je bil nedavno slučajno odkrit v Spodnji Šiški v bližini Hale Tivoli.³⁵

Odlomek osrednjega dela nagrobne stele iz 2. stoletja po Kr. je Avguštin Tyfervus prepisal pri križnikih v »Nemški hiši« leta 1507 (*In curia Teutonorum Laibaci*), preden so jo leta 1579 prezidali in povečali. Spomenik je že v 19. stoletju veljal za zgubljenega, dokler ga ni Andrej Valič, arheolog v Gorenjskem muzeju v Kranju, leta 1958 odkril v zidu pokopališča pri cerkvi sv. Tomaža (zgrajeni leta 1512) v Britofu pri Kranju. Zdaj je shranjen v cerkvi (sl. 6).³⁶ Ni izključeno, da so križniki imeli določene stike s cerkvenimi ali plemiškimi krogi na območju Kranja, saj bi sicer težko pojasnili prevoz težkega nagrobnika iz Ljubljane v Britof.

³⁴ Šašel, Caesernii; Zaccaria, Palatina tribus. Za Barbije gl.: Scherrer, Vom regnum Noricum, str. 14–15.

³⁵ Županek, Visočnik, Chance Epigraphic Discovery.

³⁶ CIL III 3856 = EDR155584 = Iupa 5556 (v CIL mu je napačno dodan nagrobnik Müllner 212, *Lucius / Severi*).

XXX. V. IVLIA ANIA
XV. F. II. VIROR:

Hanc iz maj, 1692 An. in limine xenodochij vrbj
Sabacensis observatam descripsi, immutatum est fragmentum
parieti Monumenti alimius vetus, atq; initio, quod
annulum esse quareb.

Secunda eruta est 10 Sept. dicti anni ex
ruinibus corporum Teuthoniorum, ab his in domum
Comenda translata sequenti die fideliter descripta.

L. MARCIVS L. I.
.. RI. OTIMVS
A QVILEAS EX
VIR. X
L. L. S. F

Quam sic interpreto, Lucius Marcius Lucio
juniori, optimus aquileas ex Decemviris, Libertij
Libertatibus suis fecit.

Tertia Lapidaria inscriptio, quam primus obli-
vitavi, etiamnum in pariete Palatii Provincialis.
immutata omnium oculis prostat, quam quantum legi
potuit fideliter descriptam, hic subiungo.

.. M.

IVLIA GEN. M.
ET APPVLO M. DI

CERERI SAC
VIBIVS FRV
MENTARIVS
LEG. XV. VO
TO SUSCEPTO
F. C.

C(aio) Calvio / Prisco an(norum) LXV / [e]t Secundae MAXI / [---.

Prevod: Gaju Kalviju Prisku, staremu 65 let, in Sekundi, Maksimovi hčerki (?)
(ali: materi Sekundi) ...

Razlaga napisa ni popolnoma jasna, ker so zadnje črke izredno slabo vidne in ne dopuščajo nedvoumnega branja, poleg tega pa tudi Tyfernov prepis ni povsem zanesljiv.³⁷ Družina Kalvijev je v Akvileji dobro znana, tudi njihova veja Gajev Kalvijev. Glede na starost pokojnega Priska bi bilo pričakovati, da bi bila na nagrobniku omenjena njegova žena, torej v tem primeru Maksimova hčerka Sekunda, in ne mati, vendar omemba matere ne bi bila nemogoča. V tem primeru bi sicer manjkala filiacija, ki je tudi pri navedbi ženskih imen običajna, zato se zdi verjetnejše, da gre za ženo. Imeni *Secundus/Secunda* in *Maximus/Maxima* sta bili med domačim prebivalstvom z območja Emone in Ižanskega brez rimskega državljanstva zelo priljubljeni, kar govori v prid prvi interpretaciji.

DRUŽINI ANEJEV IN MARCIJEV

Nagrobnik, zdaj zgubljen,³⁸ je bil najden vklesan na črnem kamnu (verjetno gre za temen podpeški apnenec), ki je ležal pri poslopju križnikov (sl. 7). Tako je najdišče iz nekega rokopisnega vira opisal Apianus, ki ga je prvi objavil.³⁹ Vendar ga je pogrešal že Schönleben, ko je objavil napise s Kranjskega.⁴⁰ Opis spomenika ni sporočen, od napisa pa morda nič ne manjka.

D(is) m(anibus) s(acrum) / P(ublil) Annei Saturnini / et P(ublil) Annei Secundi / et M(arciae?) Secundinae.

Prevod: Posvečeno božanskim Manom (duhovom umrlih) Publija Aneja Saturnina in Publija Aneja Sekunda in Marcije (?) Sekundine.

Družina Anejev se je verjetno priselila iz Akvileje v emonski prostor že zelo zgodaj, če se nanjo nanaša omemba vaškega načelnika Kvinta Aneja Toravija na gradbenem napisu iz Navporta (Vrhnika) s samega začetka Avgustove vlade (ok. 30 pr. Kr.),⁴¹ torej kakšnih 150 let pred postavitvijo nagrobnika Anejev. V Toravijevem napisu je družinsko ime zapisano še v starejši obliki *Annaius*. Marciji, ki so v Akvileji dobro dokumentirani, so znani tudi v Emoni, in sicer še z enega nagrobnika in iz posvetila neznanemu božanstvu;⁴² tega je dal postaviti Filotim, osvobojenec Lucija Marcija, ki je bil v Akvileji član združenja šestih (*sevir*), zadolžen za cesarski kult.⁴³

Tudi naslednji spomenik je bil najden na območju Križank, in sicer je bil izkopan, kakor piše Janez Gregor Dolničar, 10. septembra leta 1692 v ruševinah na posesti križnikov. Omemba ruševin ne preseneča, saj je, kakor rečeno, križniška posest obsegala velik del območja rimske Emone. Križniki so kamen nato dali prepeljati v svojo rezidenco (komendo);⁴⁴ po Dolničarju ga nihče več ni videl in velja za zgubljenega (sl. 8).

³⁷ Tyfernus, *CVP* 3528, fol. 74^v.

³⁸ *CIL* III 3852 = EDR155394 = *Iupa* 4199.

³⁹ Apianus, Amantius, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, str. 371, 1: »Libaci in Carnia ex nomine fluvii vicini quem Plinius Neuportum appellat, alii Novidurum vocant, quae Civitas est Caput Carniolae in nigro quodam saxo, qui porrigitur ad curiam D. Cruciferorum«.

⁴⁰ Schönleben, *Carniola antiqua et nova*, str. 217, št. II.

⁴¹ *RINMS* 1 = EDR128824 = *Iupa* 9232; v napisu je omenjena gradnja portika, ki je bil verjetno del svetišča lokalne boginje Ekvorne.

⁴² *RINMS* 53 = EDR129079; *CIL* III 10772 = EDR155046.

⁴³ *CIL* III 10772 (po Dolničarjevem zagrebškem rokopisu) = 404* + p. 2328,189.

⁴⁴ SKLJ, rkp. 7 in 8, Thalnitscher, *Antiquitates*, 1. izvod, str. 38; 2. izvod, f. 24* »[...] eruta est 10. sept. [1692] ex ruderibus camporum Teuthonicorum, ab his in domum Commendae translata ... descripsi.«; Premerstein, J. G. Thalnitschers *Antiquitates Labacenses*, str. 23, št. 15 (prim. str. 31, št. 49).

---]?) / *L(ucius) Marcius L(uci) [(l)ibertus]* / *Ph[il]otimus / Aquileia sex/vir v(otum) / l(ibens) l(aetus) s(olvit)*.⁴⁵

Prevod: Lucij Marcij Filotim, Lucijev osvobojenec, član združenja šestih v Akvileji, je izpolnil zaobljubo rad, vesel in po pravici.

Theodor Mommsen je napis razglasil za ponarejen, kar pri Dolničarju ne bi bilo nena-
vadno, vendar se je Anton von Premierstein zavzel za njegovo pristnost. To je argumen-
tiral s tem, da je Dolničarjeve napake pri prepisovanju zlahka mogoče popraviti. Gre
za posvetilo nekemu božanstvu, ki pa ni omenjeno. Mogoči sta dve razlagi: napis je bil
lahko zgoraj odlomljen, česar Dolničar ni omenil. Lahko pa je votivni spomenik stal v
svetišču oziroma na nekem svetem kraju, kjer omemba božanstva ni bila potrebna, ker
ga je pojasnjeval kontekst postavitve.

NAGROBNIK KANTIJEV, VZIDAN V SEVEROVZHODNI VOGAL KRIŽNIŠKE Cerkve

Spomenik, ki je na očeh vsem, ki hodijo mimo križniške cerkve Marije Pomočnice,
je bil odkrit pri temeljih cerkve med gradbenimi deli leta 1714 in je zdaj vzidan v njen
severovzhodni vogal (sl. 9).⁴⁶ To je nagrobni oltar iz 1. stoletja po Kr. z napisom v profilira-
nem okvirju. Pod napisom sta upodobljena predmet, podoben pastirski palici (*pedum*),
in dvoročajni vrček (*kantharos*). Na desni stranski ploskvi sta prikazana girlanda in del-
fin, pogosto upodobljen spremljevalec duš v onstranstvo, na drugi, ki je zdaj vzidana, pa
Dolničar omenja posodice za kadilo in čaše (*pocula turibula similiaque*).⁴⁷

*L(ucius) Cantius L(uci) f(ilius) / Vel(ina) / Proculus / v(ivus) f(ecit) sibi et /⁵ L(ucio)
Cantio L(uci) l(iberto) / Probato patr(i), / Cantiae L(uci) l(ibertae) / Cirratae
matr(i).*

*Prevod: Lucij Kantij Prokul, Lucijev sin, iz volilnega okrožja Velina, je dal za
življenja postaviti (nagrobnik) sebi in svojemu očetu Luciju Kantiju Probato,
Lucijevemu osvobojencu, in materi Kantiji Cirati, Lucijevi osvobojenki.*

Družina, ki je bila suženjskega porekla, je izvirala neposredno iz Akvileje, kakor kaže
volilno okrožje *Velina*, značilno za Akvilejce. Ena veja Kantijev, ki je nosila predvsem
prvo ime (*praenomen*) Gaj (*Gaius*), je živel v Galiji, medtem ko je bilo pri Kantijih v
severni Italiji priljubljeno prvo ime Lucij.⁴⁸ Do nedavnega je veljalo mnenje, da utegne
palica – če je res pastirska – ponazarjati, da so se člani družine ukvarjali z živinorejo,
upodobljene posode pa naj bi dokazovale njihov poklic, povezan s torevtiko in izdelo-
vanjem posodja ali trgovino s tem blagom. Tudi nedavna interpretacija pripisuje družini
izdelovanje bronastih posod.⁴⁹ Nikakor ni izključeno, da so se ukvarjali s to obrtjo in s
trgovino, vendar pa predmeta, ki sta upodobljena na sprednji ploskvi, dvoročajni vrček
in pastirska palica (ki bi utegnili biti glasbilo?), po novejših interpretacijah ne kažeta na
njihovo področje dejavnosti v času življenja, temveč na njihove predstave o onstranstvu
in obrede, povezane z Dionizovim kultom, pitjem vina in banketi.⁵⁰

⁴⁵ Čitanje temelji, z minimalnimi razlikami, na izboljšani Premiersteinovi verziji slabega Dolničarjevega prepisa.

⁴⁶ *CIL* III 3857 + p. 1734 = *AIJ* 183 = EDR155586 = *Iupa* 3698.

⁴⁷ Dolničar, *Epitome Chronologica*, str. 105; prim. Premierstein, J. G. Thalmitschers *Antiquitates Labacenses*, str. 31, št. 46.

⁴⁸ Lovenjak, Gaspari, *Nagrobna stela Kancijev*, str. 127 = EDR155587 = *Iupa* 20798.

⁴⁹ Zaccaria, *La gens Cantia*, str. 46; gl. tudi Leber, *Zur Geschichte der gens Cantia*; Šašel, *Le famiglie romane*, str. 149, 153 (1992: 533, 537).

⁵⁰ Gerhard Bauchhenss, pojasnilo v e-pismu.

9. Nagrobni oltar za Lucija Kantija
Prokula in njegove starše.

Pred nekaj leti je bila med izkopavanji Emone na načrtovanem gradbišču NUK II, v inzuli XIII, odkrita velika arhitektonska stela, ki posnema obliko svetišča, za osvobojenca Lucija Kantija Fida (*L. Cantius Fidus*). V pravokotni niši stele je upodobljeno doprsje pokojnika. Nagrobni spomenik, ki meče zanimivo luč na isto vejo družine Lucijev Kantijev in na njihovo suženjsko poreklo, je dal Fidus postaviti zase in za hčerko Kantijo Optato, osvobojenko Kantije Evrope.⁵¹ Gentilicij Kantijev, ki so bili naseljeni v severni Italiji in Akvileji, je morda izviral iz venetskega imena *Kantes*, *Kanta*, ki je dokumentirano v Ateste (Este).⁵² Osvobojeneci te družine iz Akvileje so se naselili v Emoni,⁵³ Kantiji pa so

⁵¹ Lovenjak, Gaspari, Nagrobna stela Kancijev.

⁵² Zaccaria, *La gens Cantia*, str. 24, 43.

⁵³ Harding, Jacobsen, *Die Bedeutung der zivilen Zuwanderung*, str. 139.

izpričani tudi v Noriku, kjer nastopajo kot svobodni državljani; med njimi so predvsem domačini s tem družinskim imenom.⁵⁴ Ime Evropa je zelo redko, zanimivo pa je, da je Kantija Evropa dokumentirana na napisu iz Akvileje: verjetno gre za isto žensko ali pa njeno neposredno sorodnico;⁵⁵ ni torej dvoma, od kod se je družina priselila v Emono.

POTOMCI PREDRIMSKEGA EMONSKEGA PREBIVALSTVA

Na območju Križank so bili najdeni trije nagrobniki z imeni domačega emonskega prebivalstva, ki je dobro dokumentirano predvsem na lžanskem. Prvi je bil odkrit, kot omenja Apianus,⁵⁶ na pokopališču križnikov (*in coemeterio curiae cruciferorum*),⁵⁷ čeprav je Müllner zmotno menil (zaradi tipično »ižanskih« imen), da je z lga. Ker je bil spomenik že v času Schönlebnega zgubljen, njegov opis žal ni ohranjen.

Enno Secco/nis f(i)lius / vivus f(ecit) Cetetiuni / Rustici f(i)liae /⁵ θ(obitae) an(norum) L / et fil(io) Valentioni / θ(obito) an(norum) XXXV et Secu / Secco Emon(i)s <Y>(filius) / θ(obitus) an(norum) LI. Emon Y(filius ?) /¹⁰ θ(obit.) / [---]

Prevod: Sekonov sin Eno je dal postaviti (nagrobnik) še za življenja za Rustikovo hčerko Cetetiu, ki je umrla stara 50 let. In za sina Valentiona, ki je umrl star 35 let, in za Seku. Emonov sin Seko, ki je umrl star 51 let. Sin Emo, ki je umrl ...

Imena kakor *Enno* in *Em(m)o* so pomanjševalna (hipokoristiki), pojavljajo se v različnih onomastičnih sistemih in jih zato ne moremo konkretno pripisati nobenemu jeziku. Ti dve imeni in imena, ki so z njima povezana (*Enna* ter *Ennia*), so značilna za ižansko-emonski prostor. Ime *Secco* se pojavlja na več nagrobnikih z lžanskega; opredeljeno je bilo kot keltsko pomanjševalno ime,⁵⁸ dejansko pa ga prav zaradi tega ne moremo z gotovostjo pripisati določenemu jeziku. Ime je značilno za ižansko-emonsko domače prebivalstvo, ki je govorilo svoj jezik, kar je pri opredelitvi imena odločilno.⁵⁹ Ta jezik spada med severnojadranske, podobno kakor venetski, histrijski in liburnijski.⁶⁰ Žensko ime *Cetetiu* se drugje ne pojavlja, so pa znana ženska imena na -u v Noriku in na lgu, kjer poznamo še *Tetiu* and *Cot(t)iu*.⁶¹ *Valentio* in *Rusticus* sta običajni latinski imeni, pri čemer je zanimivo, da je bilo zadnje med ižansko-emonskimi domačini priljubljeno.⁶²

Naslednji je močno poškodovan in zgubljen nagrobnik, ki ga je v samostanu križnikov zabeležil Valvasonius (*In conventu Theutonicorum*).⁶³ Ker ni jasno, koliko besedila manjka, ga ni mogoče ustrezno dopolniti.

---]? / Ebon[icus ali -ico ---] / an(norum) LX / Velat[-] / Maxuma /⁵ NO/// parentib(us) / suis.

Prevod: ...? Ebonik (ali Eboniku) ... star 60 let ... Maksuma ... svojim staršem.

⁵⁴ Kakoschke, *Die Personennamen*, str. 75 (napačno meni, da gre za keltsko ime).

⁵⁵ *Inscr. Aq.* 965 = Zaccaria, *La gens Cantia*, str. 34, št. 10.

⁵⁶ Apianus, Amantius, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, str. 371, 4; Lazius, *Commentariorum Reipub. Romanae*, str. 1195 (1598: str. 1009); Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*, str. 68, 217, št. IV; prim. Linhart, *Versuch einer Geschichte*, str. 309.

⁵⁷ *CIL* III 3861 = 10758 = EDR155653 = *lupa* 4201.

⁵⁸ *CIL* III 3810 = EDR148397; 3877 = EDR135195 = *lupa* 4224; 3871 = *AIJ* 195 = EDR136401 = *lupa* 3709; Katičić, *Die einheimische Namengebung*, str. 96–97; Lochner-Hüttenbach, *Die antiken Personennamen*, str. 34–35.

⁵⁹ Stifter, *On the Linguistic Situation*, str. 253; Repanšek, *Quiemonis*, str. 334, 335.

⁶⁰ Katičić, *Ancient Languages*, str. 182–184.

⁶¹ *CIL* III 3814 = EDR148258; Cotiu: Ragolič, *The Funerary Stele*; prim. Stifter, *On the Linguistic Situation*, str. 258 (hipoteza, da bi se ime bralo *et Tetiuni*, ni verjetna).

⁶² Neobjavljen korpus emonskih rimskih napisov.

⁶³ Valvasonius, f. 52, citiran po *CIL* III 10774 = EDR155652.

Ime *Maximus/Maxima (Maxuma)* je običajno, povsod po imperiju razširjeno latinsko ime, ki je bilo – kot je bilo že omenjeno – tako v moški kot ženski obliki zelo priljubljeno na ižansko-emonskem prostoru. Mogoče je, da so ga domačini iz svojega jezika prevedli v latinščino oziroma ga prilagodili latinskemu jeziku, kar je pojav, ki ga najdemo tudi drugje.⁶⁴ *Ebonicus* pa je ime domačinov na ižansko-emonskem prostoru, ki se na lžanskem pojavi še na dveh nagrobnikih.⁶⁵

Tretji nagrobnik iz te skupine je Schönleben videl v stari križniški cerkvi Device Marije, blizu oltarja, kjer je bil uporabljen za klečalnik (»Labaci in Ecclesia B.V. Teutonicorum Equitum ad altare Capellae in cornu Evangelii, suppedaneum scabellum«). Valentin Vodnik omenja, da je bil v zidu pokopališča pri samostanu križnikov, Balduin Saria pa ga je videl vzdanega v steno notranjega dvorišča rezidence križnikov.⁶⁶ Zdaj je v tamkajšnjem lapidariju (sl. 10).

C(aio) Iulio C(ai) I(liberto) / Quadrato / et Vibunni/ae Uss ... f(iliae) /⁵ Devontiae / uxori vivae / Urb[anus?] f(ilius?) / Firmus I ... N / v(ivi?) f(ecerunt?).

Prevod: Gajevevu osvobojenca Gaju Juliju Kvadratu in Vibuniji, hčerki Us[-], Devontiji, svoji še živi ženi. Urban (?) sin (?), Firmus ... sta dala (?) napraviti (nagrobnik) za življenja.

Nagrobno stelo lahko, kot kaže reliefna dekoracija, časovno umestimo v 1. stoletje po Kr. Ime *Vibunnia*, ki je v tem primeru t. i. psevdogentilno ime, družinsko ime, izpeljano iz domačega osebnega imena (*Vibunnus*), kaže, da je imela oseba rimsko državljanstvo. Ime je značilno za potomce predrimskega domačega prebivalstva na ižansko-emonskem prostoru in najverjetneje ni keltsko.⁶⁷ Enako velja za ime *Devonti(a)*, ki ni znano nikjer drugje in ga torej lahko imamo za domače žensko ime. Mnenje, da bi bilo keltsko,⁶⁸ je bilo ovrženo. Luka Repanšek dodatno ugotavlja, da so se na lžanskem nekatera ženska imena končevala na *-ontī, kar je bilo v latinščini prilagojeno ženskim imenom na -iā, medtem ko se je izvirni ženski nominativ ohranil le enkrat, v imenu *Voltaronti*.⁶⁹ Kot prva omenjena oseba na nagrobniku nastopa osvobojenec Gaj Julij Kvadrat, ki je imel tri imena, kar dokazuje rimsko državljanstvo. Osvobojenec niso imeli vseh pravic, povezanih s tem statusom; niso mogli, na primer, opravljati višjih mestnih funkcij. Družbene vezi med kolonisti in drugimi priseljenci, bodisi svobodnimi bodisi osvobojenec, ter med domačini so bile, kot kažejo napisi, zelo raznovrstne.

ODLOMKI NAPISOV

Na območju Križank so bili najdeni še trije manjši fragmenti oziroma kratki napisi. Eden je zgubljen, morda je šlo za cesarski napis. Najden je bil na posestvu križnikov, vendar je bil najpozneje sredi 19. stoletja prenesen v tedanji deželni muzej, zdaj Narodni muzej Slovenije, kjer sta ga videla tako Theodor Mommsen, avtor *CIL*, kot Otto Hirschfeld, ki je to monumentalno delo nadaljeval. Gre za odlomek marmorne plošče z večjimi elegantnimi črkami, a napisa žal ni mogoče dopolniti.⁷⁰

⁶⁴ Npr. v sosednji Liburniji, v Riderju: Rendić-Miočević, Imena Firmus, Valens, Maximus.

⁶⁵ *CIL* III 3806 = 10732 = EDR148244 = lupa 3675; 10741 = EDR148250 = lupa 3676; gl. Stifter, On the Linguistic Situation, str. 262, in posebej Repanšek, Quiemonis, str. 335.

⁶⁶ Schönleben, *Carniola antiqua et nova*, str. 227, št. I = Vodnik, *Itinerarium*, str. 92 = *CIL* III 3863 = 10759 = *AIJ* 189 (Saria) = EDR155588 = lupa 3704 = Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 93.

⁶⁷ Kljub mnenju, ki ga je izrazil Meid, *Keltische Personennamen*, str. 194, čeprav le pogojno, prim. str. 244; gl. Stifter, On the Linguistic Situation, str. 263, in Repanšek, Quiemonis, str. 349, 354.

⁶⁸ Meid, *Keltische Personennamen*, str. 307.

⁶⁹ Stifter, On the Linguistic Situation, str. 250–254; Repanšek, Quiemonis, str. 349, 350, 354.

⁷⁰ *RINMS*, str. 487–488, št. 2 = *CIL* III 3883 = 10761 = EDR155047.

---] / [---]RA SIGN CAES[---] / [---]REM P[---] / [---]

Naslednji je manjši odlomek spodnjega dela nagrobnika iz podpeškega apnenca z ostankom zadnje vrstice, ki je bil odkrit na osrednjem dvorišču med večjim renoviranjem Križank v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Vzidan je v južno steno paviljona (sl. 11).⁷¹

---] / [---pat]er p(osuit?).

Prevod: ... oče je dal postaviti (?).

Zadnji je napis na opeki, ki ga je Avguštin Tyfurnus videl v poslopju križnikov (*In Curia Teutonicorum Laibaci*).⁷²

Utamur / felices!

Prevod: Uporabljajmo srečni!

Muratori – zanimivo – piše, da je bil napis vrezan na opeki (*in laterculo*), medtem ko najdemo v rokopisu Valvasonija (citiran po *CIL* III 10760) podatek, da je bil napis vklesan v marmor s Parosa in okrašen z upodobitvijo dveh krilatih dečkov. To je skoraj gotovo pomota, saj bi tak okras, ki bi bil važnejši kot napis, Tyfurnus, ki je napis prvi zabeležil, nedvomno omenil. Za pomoto govori tudi dejstvo, da doslej na tem območju ni bil odkrit noben spomenik ali predmet iz marmorja s Parosa. Kar pa je najbolj očitno: tovrstne napise najdemo največkrat na predmetih vsakdanje uporabe in nikdar na kamnu.

SKLEP

Za konec je treba omeniti še nagrobno stelo (ohranjen je njen desni del), po robovih in po površini močno poškodovano, ki je bila leta 1952 odkrita v temeljih hiše na Kolodvorski ulici št. 17. Hišo so morali zaradi starosti in nevdrževanosti porušiti, stelo, ki po vsej verjetnosti spada v drugo polovico 1. stoletja po Kr., pa so prepeljali v Mestni muzej; ta je tedaj kot lapidarij uporabljal arkade ob cerkvi v Križankah (sl. 12).⁷³

[--- Ve?](ina) Primus / [vivus feci]t sibi et / [--- S]ex(ti) f(ilio) patr(i) / [---]reti /⁵ [---]
fratri / [Secu]ndae / [---].

Prevod: ... iz volilnega okrožja Velina (?), je dal napraviti (nagrobnik) za življenja zase in za ..., Sekstovega sina, svojega očeta, ... za brata ... za Sekundo ...

Če je na nagrobniku resnično omenjeno volilno okrožje Velina, značilno za Akvilejce, kar je vsekakor najverjetneje, ta spomenik skupaj z drugimi, na katerih je navedena *tribus Velina*, dokazuje, da se je v Emono dejansko priselilo zelo veliko kolonistov iz Akvileje. To volilno okrožje je namreč omenjeno tudi na steli Kantijev, vzidani v fasado križniške cerkve.

Na območju Križank in na posesti nemškega viteškega reda je bilo najdenih 15 rimskih kamnitih spomenikov z napisi in en napis na opeki. Med kamnitimi spomeniki prevladujejo nagrobniki, le eden je votivni oltar, eden ali dva pa sta cesarska napisa. Ker natančna provenienca teh rimskih kamnov ni znana, celo pri tistih ne, ki so bili izkopani, ne moremo na podlagi njihovih (sekundarnih) najdišč sklepati ničesar o topografiji Emone. Morda je neke na poznejši posesti križnikov stalo svetišče Velike matere bogov,

⁷¹ *ILJug* 318.

⁷² Augustinus Tyfurnus, *CVP* 3528, fol. 74v = Muratori, *Novus thesaurus veterum inscriptionum*, str. 504, 11 = *CIL* III 3881 = 10760 = EDR157482.

⁷³ *ILJug* 313 = EDR155645 = *Iupa* 20797; prim. Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 93–94.

10. Nagrobnik osvobojenca Gaja Julija Kvadrata in njegove žene.

11. Fragment nagrobnega napisa.

12. Nagrobnik, na katerem je omenjen Primus.

nekaj nagrobnikov pa verjetno izvira iz zgodnje nekropole, ki se je razprostirala pred vzhodnimi mestnimi emonskimi vrati, na današnjem Trgu francoske revolucije, torej pred križniško cerkvijo in samostanom. Nagrobnika Kantijev⁷⁴ in Julija Kvadrata sta morda izvirala iz te nekropole, morda tudi nekateri drugi. Križniška posest je obsegala velik del nekdanje Emone, zato ne preseneča, da je bilo na tem območju najdenih toliko rimskih spomenikov. Križniki so se vsaj deloma zavedali njihove zgodovinske vrednosti, na kar morda kaže dejstvo, da so nagrobnik, ki ga je Maksim postavil za brata Rustika, prepeljali iz Iga v Ljubljano v svojo rezidenco. Nenavadno pa je, da so nagrobnik Gaja Kalvija Priska iz komende iz neznanih razlogov odpeljali: v nepojasnjenih okoliščinah se je namreč znašel na pokopališču v Britofu pri Kranju. Vsega še ni mogoče razložiti.

⁷⁴ Lovenjak, Gaspari, Nagrobna stela Kancijev, str. 128.

VIRI IN LITERATURA

KRATICE

AIJ = Viktor Hoffiller, Balduin Saria: *Antike Inschriften aus Jugoslawien, 1: Noricum und Pannonia Superior*. Zagreb: St. Kugli, 1938.

CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*.

EDR = *Epigraphic Database Roma*.

ILJug = Anna et Jaro Šašel: *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije (Situla, 5), 1963; iidem, *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije (Situla, 19), 1978; iidem, *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije (Situla, 25), 1986.

ILS = *Inscriptiones Latinae selectae* (ed. Hermannus Dessau). Berlin: Weidmann, 1892–1916.

Inscr. Aq. = Johannes B. Brusin: *Inscriptiones Aquileiae*, I–III. Udine: Deputazione di storia patria per il Friuli, 1991–1993.

lupa = Friederike und Ortolf Harl, www.ubi-erat-lupa.org (Bildatenbank zu antiken Steindenkmälern).

RINMS = Marjeta Šašel Kos: *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia / Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije (Situla, 35), 1997.

VIRI

Arhiv republike Slovenije (ARS)
– AS 2064, Historično društvo za Kranjsko, fasc. 18, 19

Semeniška knjižnica v Ljubljani (SKLJ)
– rkp. 7 in 8, Ioannes Gregorius Thalmitscher, *Antiquitates urbis Labacensis ex diversis authoribus, manuscriptis, et original. documentis collectae*, Lab(aci) 1690 (1. izvod) in 1693 (2. izvod)

LITERATURA

Alföldy, Géza: Augustalen- und Sevirkörperschaften in Pannonien. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 6, 1958, str. 433–459.

Alföldy, Géza: Die Personennamen in der römischen Provinz Noricum. *L'onomastique latine* (ur. Noël Duval). Paris: Centre National de la Recherche Scientifique (Colloques internationaux du C.N.R.S., 564), 1977, str. 249–264.

Apianus, Petrus, Barphtolomeus Amantius: *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis non illae quidem Romanae, sed totius fere orbis summo studio ac maximis impensis Terra Mariq. conquistae feliciter incipiunt*. Ingolstadt: in aedibus P. Apiani, 1534.

Birley, Eric: *The Roman Army: Papers 1929–1986*. Amsterdam: Gieben (Mavors, 4), 1988.

Buonopane, Alfredo: Sevirato e augustalià ad Aquileia: nuovi dati e prospettive di ricerca. *Aquileia dalle origini alla costituzione del ducato longobardo: Storia – amministrazione – società* (ur. Giuseppe Cuscito). Trieste: Editreg (Antichità Altoadriatiche, 54), 2003, str. 339–373.

Cuntz, Otto: Römische Inschriften aus Emona. *Jahrbuch für Altertumskunde*, 7, 1913, str. 193–217.

Dąbrowa, Edward: *Legio X Fretensis: A Prosopographical Study of its Officers (I–III c. A.D.)*. Stuttgart: F. Steiner (Historia Einzelschriften, 66), 1993.

Dobó, Árpád: *Inscriptiones extra fines Pannoniae Daciaeque repertae ad res earundem provinciarum pertinentes*. Budapest: Academia Scientiarum Hungarica, 1975⁴.

Dolničar, Janez Gregor: *Epitome Chronologica, Continens Res Memorabiles, Nobilis, et Antiquissimae Urbis Labacensis, Metropolis Inclyti Ducatus Carnioliae*. Labaci: Mayr, 1714.

Domaszewski, Alfred von: *Die Rangordnung des römischen Heeres* (2. izdajo dopolnil, popravil, dodal uvod in novo gradivo Brian Dobson). Köln, Graz: Böhlau (Beihefte der Bonner Jahrbücher, 14), 1967².

Duthoy, Robert: Recherches sur la répartition géographique et chronologique des termes sevir Augustalis, Augustalis et sevir dans l'Empire romain. *Epigraphische Studien*, 11, 1976, str. 143–214.

Harding, Merete, Gurli Jacobsen: Die Bedeutung der zivilen Zuwanderung aus Norditalien für die Entwicklung der Städte in Noricum und Pannonia. *Classica et Mediaevalia*, 39, 1988, str. 117–206.

Hitzinger, Peter: Neu aufgefundene Grabsteine. *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain*, 11, 1856, str. 4–5.

Kakoschke, Andreas: *Die Personennamen in der römischen Provinz Noricum*. Hildesheim, Zürich, New York: Olms-Weidmann (Alpha-Omega, Reihe A, 262), 2012.

Katičić, Radoslav: Die einheimische Namengebung von Ig. *Godišnjak*, 6, *Centar za balkanološka ispitivanja*, 4, 1968, str. 61–120.

Katičić, Radoslav: *Ancient Languages of the Balkans*, 1. The Hague: Mouton (Trends in Linguistics, State-of-the-Art Reports, 4), 1976.

Kienast, Dietmar: *Römische Kaiser-tabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990.

Knabl, Richard: Die Treffener Altarsteine in Unterkrain. *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain*, 6, 1851, str. 74–77.

Kopriva, Silvo: *Ljubljana skozi čas: Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih*. Ljubljana: Borec, 1989.

Kos, Milko: *Srednjeveška Ljubljana: Topografski opis mesta in okolice*. Ljubljana: Kronika, 1955.

Lazius, Wolfgang: *Commentariorum Reipub. Romanae illius, in exteris provinciis, bello acquisitis, constitutae, libri duodecim*. Basileae: per Ioannem Oporinum, 1551 (2. izdaja: *Reipublicae Romanae in exteris provinciis, bello acquisitis, constitutae, commentariorum libri duodecim*. Francofurti ad Moenum: apud haeredes Andreae Wecheli, 1598; z različno paginacijo).

Leber, Paul: Zur Geschichte der Gens Cantia. *Carinthia*, I/160, 1970, str. 496–503.

Linhart, Anton: *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs*, 1. Laibach: Eger, 1788 (prevod: *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1 in 2* (ur. Bogo Grafenauer, komentirali Bogo Grafenauer, Jaro Šašel, Fran Zwitter). Ljubljana: Slovenska matica, 1981).

Lochner-Hüttenbach, Fritz: Die antiken Personennamen aus Ig bei Ljubljana. *Arheološke študije*, 2 / *Varia archaeologica*, 2. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije (Situla, 8), 1965, str. 15–45.

Lovenjak, Milan, Andrej Gaspari: Nagrobna stela Kancijev iz emonske insule XIII. *Emona – med Akvilejo in Panonijo / between Aquileia and Pannonia* (ur. Irena Lazar, Bernarda Županek). Koper: Annales, 2012, str. 123–131.

Meid, Wolfgang: *Keltische Personennamen in Pannonien*. Budapest: Archaeolingua alapítvány (Archaeolingua, Series Minor, 20), 2005.

Mócsy, András: *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959.

Müllner, Alfons: *Emona: Archaeologische Studien aus Krain*. Laibach: Kleinmayr & Bamberg, 1879.

Müllner, Alfons: Notizen über einige römische Inschriftsteine. *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain*, 18, 1863, str. 63–67, 73–84.

- Muratori, Lodovico Antonio: *Novus thesaurus veterum inscriptionum in praecipuis earundem collectionibus hactenus praetermissarum*, 4. Mediolani: ex Aedibus Palatinis, 1742.
- Premmerstein, Anton von: J. G. Thallnitschers Antiquitates Labacenses. *Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Instituts*, 5, 1902, Beiblatt, st. 7–32.
- Ragolič, Anja: The Funerary Stele of Petto from Ig (Nagrobna stela Petona z Iga). *Arheološki vestnik*, 67, 2016, str. 277–296.
- Rendić-Miočević, Duje: Iмена Firmus, Valens, Maximus u procesu romanizacije ilirskog onomastika. Duje Rendić-Miočević: *Iliri i antički svijet: Ilirološke studije*. Split: Književni krug, 1989, str. 777–784.
- Repanšek, Luka: Quiemonis and the Epichoric Anthroponymy of Ig (Quiemonis v luči avtohtonih ilirskih osebnih imen). *Arheološki vestnik*, 67, 2016, str. 321–357.
- Salomies, Olli: *Adoptive and Polyonymous Nomenclature in the Roman Empire*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica (Commentationes Humanarum Litterarum, 97), 1992.
- Scherrer, Peter: Vom regnum Noricum zur römischen Provinz: Grundlagen und Mechanismen der Urbanisierung. *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien: Noricum* (ur. Marjeta Šašel Kos, Peter Scherrer). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije (Situla, 40), 2002, str. 11–70.
- Schmid, Walter: Emona. *Jahrbuch für Altertumskunde*, 7, 1913, str. 61–188.
- Schönleben, Janez Ludvik: *Carniolia antiqua et nova sive incliti ducatus Carnioliae annales sacro-prophani*, 1. Labaci: Joann. Baptista Mayr, 1681.
- Solin, Heikki, Olli Salomies: *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum*. Hildesheim, Zürich, New York: Olms-Weidmann, 1994.
- Stifter, David: On the Linguistic Situation of Roman-Period Ig. *Personal Names in the Western Roman World* (ur. Torsten Meißner). Berlin: Verlag für Kunst & Kulturwissenschaften (Studies in Classical and Comparative Onomastics, 1), 2012, str. 247–265.
- Šašel, Jaroslav: Barbii. *Eirene*, 5, 1966, str. 117–137 (= *Opera selecta* (ur. Rajko Bratož, Marjeta Šašel Kos). Ljubljana: Narodni muzej (Situla, 30), 1992, str. 99–119).
- Šašel, Jaroslav: Caesernii. *Živa antika*, 10, 1960, str. 201–221 (= *Opera selecta* (ur. Rajko Bratož, Marjeta Šašel Kos). Ljubljana: Narodni muzej (Situla, 30), 1992, str. 54–74).
- Šašel, Jaroslav: Le famiglie romane e la loro economia di base. *Vita sociale, artistica e commerciale di Aquileia romana*. Udine: Arti Grafiche Friulane (Antichità Altoadriatiche, 29/1), 1987, str. 145–152 (= *Opera selecta* (ur. Rajko Bratož, Marjeta Šašel Kos). Ljubljana: Narodni muzej (Situla, 30), 1992, str. 529–537).
- Šašel Kos, Marjeta: Aspects of the Sevirate and Augustalitas in the North-eastern Adriatic Area. *Histria Antiqua*, 5, 1999, str. 173–181.
- Šašel Kos, Marjeta: Caesarian Inscriptions in the Emona Basin? *Epigrafia romana in area adriatica: Actes de la IXe rencontre franco-italienne sur l'épigraphie du monde romain* (ur. Gianfranco Paci). Macerata: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 1998, str. 101–112.
- Štampar, Janko, Jožefa Ogulin: *Križniki v Sloveniji*. Ljubljana: Agencija Baribal, 2010.
- Vodnik, Valentin: Copia eines Manuscriptes des Valentin Vodnik: Itinerarium 1808, 1809 (ur. Etbin H. Costa). *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain*, 1848, str. 87–93.
- Zaccaria, Claudio: *La gens Cantia: Studi sancanzianesi in memoria di Mario Mirabella Roberti*. Trieste: Editreg (Antichità Altoadriatiche, 57), 2004, str. 21–56.
- Zaccaria, Claudio: Palatina tribus: Cavalieri e senatori di origine libertina certa o probabile ad Aquileia, 1: I Caesernii. *Δύνασθαι διδάσκειν: Studi in onore di Filippo Càssola per il suo ottantesimo compleanno* (ur. Michele Faraguna, Vanna Vedaldi lasbez). Trieste: Editreg (Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, Studi, 11), 2006, str. 439–455.
- Županek, Bernarda, Julijana Visočnik: Chance Epigraphic Discovery in Spodnja Šiška, Ljubljana (Slovenia). (Plakat, predstavljen na mednarodnem simpoziju »1. Mednarodni arheološki simpozij Nova odkritja med Alpami in Črnim morjem. Rezultati raziskav rimskodobnih najdišč v obdobju med leti 2005 in 2015. In memoriam Iva Mikl Curk«. Ptuj, 8. in 9. oktober 2015.)